

УДК 321.7.323

НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ: СОЦЕКОНОМІЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ

Любов Старецька

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна, (0322) 964-108*

У статті розглядаються проблеми розвитку демократичної системи влади в Україні, її ресурси та перспективи.

Ключові слова: демократія, криза ресурсів.

Визначаючи політичний аспект стратегічного розвитку України і враховуючи її сучасні реалії, слід виходити з того, що вона перебуває у перехідному періоді. Характерною ознакою його є боротьба між старим, що відживає, і новим, що народжується. Складність ситуації посилюється переплетенням двох різнорідних процесів. По-перше, здійснюється перехід від стану одного із залежних регіонів наддержави до стану самостійної держави; по-друге, робиться спроба утвердити нову демократичну модель суспільного розвитку, основними характеристиками якої повинні стати змішана економіка, політичний плюралізм, громадянське суспільство, права і свободи особи.

Роки, що минули від часу проголошення незалежності України, дають достатньо підстав для певних підсумків і аналізу. Однією з актуальних проблем й надалі залишається проблема становлення демократії, її ресурсів. Тому не можна однозначно оцінювати нинішній стан демократії в Україні. Очевидна її слабкість і непослідовність, нестійкість деяких вже завойованих позицій. Варто привернути увагу й до деструктивних процесів, які роз'їдають демократію зсередини. Не заглиблюючись в усе коло питань, які дають уявлення про вразливі місця вітчизняної демократії, зупинимось лише на деяких з них, зокрема її ресурсах.

Насамперед демократії потрібна сильна влада. Одні політики наполягають на необхідності запровадження в країні сильної державної влади, інші домагаються її якнайбільших обмежень. При вирішенні цієї проблеми слід враховувати наступне. По-перше, сила є сутнісною ознакою влади, а тому вимагати її обмеження і послаблення - рівнозначно тому, що порушувати питання про доцільність самої влади. По-друге, дана проблема може бути раціональною, коли йдеться про обмеження одного виду влади іншим. У демократичних країнах цілком обґрунтовано встановлюються чіткі межі для державної влади з тим, щоб вона не могла вийти з-під контролю громадянського суспільства. Україна має ту особливість, що окреслення конституційних меж державної влади переплітається з необхідністю зміцнення самої держави, зростання її владних можливостей і авторитету. Що ж до державної влади загалом, то питання її зміцнення і надання їй сучасного цивілізованого вигляду,

лишається і сьогодні актуальним. Йдеться про владу, здатну приборкати сваволю егоїстичних інтересів, що загрожують "підім'яти" під себе всі інші інтереси, і благо всієї країни також, про владу, якій повинно вистачити сил утвердити в країні правовий порядок і забезпечити непорушність законів, приборкати стихію ірраціональних дій самого народу, забезпечити умови виходу країни з кризи, яка все ще триває.

Для виконання належних їй функцій та зміцнення власних позицій у суспільстві державна влада потребує відповідних ресурсів: кадрових, матеріально-технічних, економічних, інформаційних, силових. Своєрідність ситуації полягає в тому, що влада не стільки бере чи отримує ресурси у готовому вигляді, скільки сама повинна їх створювати. Особливо чутлива до вибору адекватних ресурсів демократична влада, яка може застосовувати не будь-які засоби, а лише ті, які доступні всім громадянам.

Розглянемо соціальні, економічні і культурні ресурси, на які спирається держава сьогодні.

Проблема соціальних ресурсів демократичної влади у нас як в концептуальному, так і в політичному плані залишається не розв'язаною. Економічні і соціальні реформи в країні були ініційовані владною верхівкою за відсутністю достатньо продуманої соціальної політики. У результаті демократичні сили виявились розпорошеними. Ті, хто був при владі з самого початку, робили ставку в основному на підприємців. Закони і рішення забезпечили останнім умови для розпродажу і привласнення великих багатств. Тому в Україні за два роки з'явилась штучно створена унікальна спекулятивна та кримінальна буржуазія. Інколи саме цю соціальну групу розглядають як фундаторів "середнього класу", якому призначено стати опорою майбутньої демократії.

Історія свідчить, що соціальною опорою демократії є широкі продукуючі верстви суспільства. У нас такі громадяни опинились без правової підтримки і належної винагороди за працю. Про це свідчить становище переважної частини населення, у тому числі й інтелігенції. За цих умов прискорено посилюється маргіналізація суспільства. Збіднення інтересів та спрощення життєвих установок представників майже всіх соціальних груп призводить до ще більшої атомізації і без того дезінтегрованого суспільства. Матеріальна скрута, що визначає мотиви вчинків більшості людей, втрата соціальної орієнтації у суспільстві не мобілізує їхню політичну волю, а значить не сприяє реформуванню суспільства в демократичному напрямі. Відповідно, це супроводжується зниженням довіри громадян як до органів влади, так і до партій та організацій, про що засвідчують останні соціологічні опитування.

Ще однією проблемою є економічні ресурси. Дійсними економічними ресурсами держави слід вважати не самі по собі матеріальні цінності, гроші, родючі землі і т.д., а відповідний сучасним світовим стандартам рівень розвитку матеріального і духовного виробництва в країні. Якщо саме так розглядати проблему економічних ресурсів, то з вирішенням її наша держава перебуває нині в дуже складному становищі.

Економіка країни пережила не просто кризу, а руйнацію і дуже повільно набуває позитивних параметрів. Свого часу належало здійснити перехід від адміністративно-бюрократичного управління до управління не лише за допомогою переважно економічних важелів. Такий перехід повинен включати цілий комплекс науково-обґрунтованих способів, і форм трансформації господарської системи. Але цього зроблено не було. Виникнення класу власників через приватизацію, на жаль, не

призвело до масового виникнення класу виробників та господарів. У містах спостерігається своєрідний процес репролетаризації. Економічні проблеми примушують шукати матеріальних ресурсів існування за межами України досить значну частину наших співгромадян.

І тільки останнім часом помітні деякі кроки, що свідчать про серйозність намірів законодавчих та виконавчих структур влади посилити присутність держави в економічному полі. Загалом склалась ситуація, коли держава якоюсь мірою контролює процеси тільки у половинному обсязі національної економіки, інша половина становить так звану тіньову економіку. За наявної ситуації з економічними ресурсами одвічна дискусія відносно того кому віддавати перевагу на владному полі – політиці чи економіці, втрачає сенс. Доки держава не забезпечить для себе достатньо сильну та надійну економічну базу, будь-які розрахунки на проведення сильної та авторитетної внутрішньої та зовнішньої політики утопічні.

До культурно-інформаційних ресурсів влади належать інформація, суспільно-політичні ідеї, а також засоби й інститути, завдяки яким здійснюється їхнє відтворення і поширення. Інформація – складна багаторівнева система, зміст якої визначається не тільки духовними, а й соціально-економічними і політичними чинниками. І залежно від змісту та історичної спрямованості останніх, вона може служити гуманістичним цілям і, навпаки, бути знаряддям реакційних сил. Надто часто інформаційні ресурси використовують для маніпулювання свідомістю широкого загалу задля нав'язування чужих соціально-політичних орієнтацій, які вигідні лише певним політичним та економічним колам. Саме це і спостерігається в Україні сьогодні.

Питання культури і влади це ще й вимога більшої матеріально-організаційної допомоги культурі, її правового захисту, а також проблема висококваліфікованих кадрів. Бо жодна з ідеологій, жодна міфологема самі по собі не можуть консолідувати націю, вдихнути надію і пробудити творчі сили у людей. Це можуть і повинні зробити політичні партії та державні лідери, які переймаються інтересами громадян і самі є людьми високої громадянської честі.

Щоб народовладдя могло бути реалізованим, необхідно, щоб всі його складові мали однакове політичне, правове, організаційне, матеріальне забезпечення. Такий цілісний підхід до розбудови демократичних структур влади не здійснений в процесі творення нової держави. Досвід розвинених держав підказує, що для утвердження справжнього народовладдя існує практично випробувана система різноманітних організаційних і мобілізаційних інститутів. Це перш за все, масові політичні партії, громадські організації, громадянські ініціативи. У нас, на жаль, вони масовими не стали. Існує, що правда, великий перелік громадських організацій, але переважна частина громадян не є їхніми членами. У результаті, основний прошарок громадян залишається неорганізованим. Цим значною мірою і пояснюється той факт, що усі реформи й інші вирішальні зміни ініціюються зверху, при байдужому сприйнятті їх знизу. А однією з найхарактерніших і невід'ємних рис демократії є те, що вона повинна сприяти ініціативам знизу, творити таку комунікаційну систему, за якої голос кожного був би почутий, а його інтереси сприйнято і враховано. Недостатньо ще й інститутів, які б підтримували і стимулювали безпосередню участь громадян в управлінні державними справами. Протягом століть практичним досвідом багатьох народів випробувано ефективність низки таких інститутів, що успішно реалізують ці завдання, як скажімо сільські сходи, територіальне і місцеве самоврядування, суди присяжних, народна дипломатія, народна міліція (звичайно, не всі відповідають

сучасним соціальним вимогам, але не слід від них відмовлятися, а, навпаки, підтримувати і сприяти розвитку таких ініціатив).

У демократичній системі, що формується в Україні, здійснення контрольних функцій лишається найслабшою ланкою. Спостерігається брак належного контролю з боку законодавчої і виконавчої гілок влади за подальшою долею їхніх власних рішень. Що ж до народного контролю то він практично відсутній. Могутнім регулятором суспільного життя є громадська думка. Їй також належить чимала роль у здійсненні контролю за діями владних структур. Проте в Україні громадська думка формується значною мірою під впливом невірноважених настроїв, чуток, забобонів. Не сприяє цьому й той спосіб, яким протягом всього часу здійснюються в країні економічні і політичні реформи, оскільки зміст і мета останніх вирішується у вузькому владному колі без погодження з широкими колами населення. Це робить громадську думку слабкою та імпульсивною, податливою до маніпуляцій.

У політиці важливо мати відчуття реальності, не ототожнювати ідеальну модель, що слугує дороговказом, із реальною дійсністю, яка містить розумне поєднання бажаних цілей із наявними історичними умовами. Це стосується і питань розвитку народовладдя, зміст і форми якого не вигадуються довільно, а визначаються відповідно до конкретних політичних обставин у країні. Якщо дивитися на речі саме в такому контексті, то слід визнати у багатьох сферах життя самоврядування як таке ще передчасне, що пріоритет слід віддати суворій державній дисципліні. Але одне не повинно виключати іншого. Майбутнє політичного розвитку - в утвердженні народовладдя, самоврядуванні, причому не тільки на місцевому рівні, а й у масштабах всього суспільства.

Процес демократизації розуміють як конституювання визнаних елементів демократії, а не як процес руйнування принципів та інститутів попередньої системи, чи просто як конституційно-політична декларація демократії. Не слід очікувати, що нові демократичні елементи складають єдину повноцінну чи самодостатню систему демократії. Крім того, існування деяких формальних елементів не обов'язково є ознакою демократизації. Чи стануть ці формальні елементи реальними ознаками демократії буде залежати від багатьох чинників, Особливо від тих, які самі по собі, чи у взаємодії з іншими елементами, сприяють чи заважають процесу становлення і функціонування реальної демократії. Саме тому деякі дослідники характеризують посткомуністичні системи, і українську також, як своєрідні протодемократії. Це системи, в яких бачимо парламент, партії і вибори, форми представницького правління, а також певним чином організовані судові процедури, відкритість громадського обговорення через засоби масової інформації та інші принципи демократії, але них громадська думка і система прийняття політичних рішень не відображають рівних можливостей, толерантності і громадського контролю, які характерні для демократичних систем.

Нині важко робити прогнози відносно майбутнього демократії в Україні. Її зміст, вибір того чи іншого напрямку розвитку визначатимуться не лише внутрішніми чинниками, які готує їй сьогодення, а й багатьма іншими сприятливими чи несприятливими обставинами. Висновок напрошується власне такий: демократія в Україні вступає у найвідповідальніший етап свого розвитку. Якщо демократія справді поглибитися, вдихне у маси хоч трохи надії й ініціативи, відчуття особистої причетності до всього, що діється, то це стане тим вирішальним чинником, спираючись на який можна вивести країну на новий якісний етап її розвитку. Соціальна реальність твориться у практичній політиці й хочеться вірити, що вона буде більш демократичною, ніж ми можемо константувати на сьогоднішній день.

DEMOCRACY IN UKRAINE: SOCIO-ECONOMIC AND CULTURAL RESOURS

Lubow Starezjka

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Universytetska 1, Lviv 79000, Ukraine, 964-108*

The main problem of this article is development democracy system of power, resources and perspectives in Ukraine.

Key words: democracy, resources crisis.

*Стаття надійшла до редколегії 20.03.2002,
прийнята до друку 10.10.2002.*